

איראן בין מהומות הדלק לבחירות לפרלמנט

רז צימט

ב-21 בפברואר 2020 יתקיימו באיראן הבחירות לפרלמנט (המג'לס). הבחירות המתקיימות בצל מהומות הדלק, שפרצו ברחבי איראן בנובמבר 2019, מהוות מבחן כוח משמעותי לשני המחנות הפוליטיים המרכזיים באיראן (הימין השמרני והפרגמטי-רפורמיסטי), במיוחד לקראת הבחירות לנשיאות הצפויות בקיץ 2021. האדישות היחסית המאפיינת את המחנה הרפורמיסטי ושיעור הצבעה נמוך לנוכח תחושת התסכול הגוברת בקרב הציבור, עשויים לשפר את סיכויי הימין השמרני לנצח בבחירות. גם חיסולו של מפקד כוח קודס של משמרות המהפכה, קאסם סולימאני, עשוי לחזק את הקו הנצי בקרב מקבלי ההחלטות באיראן ולהחליש אף יותר את מעמדם של החוגים הפרגמטיים בהובלת הנשיא רוחאני. החזרת השליטה המוחלטת במג'לס לידי השמרנים צפויה לחזק את המגמה השמרנית בניהול ענייני המדינה ולהקשות אף יותר על הנשיא לקדם את יעדי מדיניותו הן בענייני פנים והן בסוגיות חוץ בשנת כהונתו האחרונה. ברור, עם זאת, כי גם לשמרנים אין היכולת לספק מענה למצוקות האזרחים העלולות להזין גלי מחאה נוספים.

ב-21 בפברואר 2020 ילכו אזרחי איראן להצביע בבחירות לפרלמנט (המג'לס). אף שהמג'לס נעדר השפעה משמעותית על קביעת האסטרטגיה האיראנית, בעיקר בתחומי מדיניות החוץ, מעוררות הבחירות עניין מיוחד בשל השפעת המג'לס על עיצוב מדיניות הפנים והכלכלה ובהיותן מבחן כוח משמעותי לשני המחנות הפוליטיים המרכזיים: השמרנים והפרגמטיים-רפורמיסטים, במיוחד לקראת הבחירות לנשיאות איראן הצפויות בקיץ 2021. בנוסף לכך, שיעור ההצבעה בבחירות עשוי לספק אינדיקציה נוספת למידת הלגיטימציה של המשטר האיראני בעקבות מהומות הדלק, שפשטו ברחבי איראן בנובמבר 2019.

המהומות, שפרצו בעקבות העלאת מחירי הדלק בשיעור חד, דוכאו על-ידי שלטונות איראן בתום פחות משבוע. המשטר הפגין, כצפוי, את נכונותו ויכולתו להפעיל את אמצעי הדיכוי הרבים שברשותו גם במחיר דמים כבד של מאות הרוגים. על-פי נתוני משרד הפנים האיראני, מספר המפגינים הכולל בגל המחאה האחרון נע בין 130 ל-200 אלף ביותר ממאה מוקדים שונים ברחבי איראן. מספר זה גבוה יותר ביחס לגל המחאה הקודם של דצמבר 2017–ינואר 2018, אך נמוך משמעותית ביחס למחאת 2009 ("המהפכה הירוקה"), שפרצה בעקבות הבחירות לנשיאות איראן והוציאה לרחובות מאות אלפי מפגינים, ועל אחת כמה וכמה ביחס למהפכה האסלאמית ב-1979 שהקיפה מיליוני בני אדם.

מנתוני משרד המודיעין האיראני, שנמסרו לידי ועדת החוץ והביטחון של המג'לס, עולה כי רוב העצורים במהומות היו מובטלים, מועסקים בשכר נמוך או בעלי השכלה נמוכה. נתונים אלה מחזקים את ההערכה כי בדומה לגל המחאה הקודם, השתייכו רוב המפגינים לשכבות החלשות ולא למעמד הביניים העירוני המשכיל, שהוביל את מחאת 2009. הישארותו מחוץ למעגל המחאה

לא אפשרה גם הפעם את גיבושה של קואליציה חברתית כלל-ארצית נרחבת, שהיא תנאי הכרחי לקידום שינויים פוליטיים באיראן.

בדומה לגל המחאה הקודם, ביטאה גם מחאת הדלק את ההקצנה הגוברת בציבור האיראני. כישלון המשטר לספק מענה למצוקות האזרחים והתחושה כי שני המחנות הפוליטיים המרכזיים אינם מסוגלים לפתור את בעיות היסוד של הרפובליקה האסלאמית העצימו בשנים האחרונות את תחושת הייאוש ותרמו להקצנה הגוברת בקרב הציבור. הקריאות, שנשמעו במהלך ההפגנות בנוסח "שמרנים, רפורמיסטים, הסיפור נגמר עבור כולכם", גילויי האהדה כלפי המשטר המלוכני שקדם למהפכה האסלאמית והמתקפות האלימות נגד בנקים, מבני ציבור, ואף מכללות דתיות, מספקות עדות ברורה לתסכול הנרחב.

סקר דעת קהל, שנערך לאחרונה במחוז טהראן על-ידי מכון הסקרים האיראני ISPA, העלה כי רק 15 אחוזים מהאזרחים שבעי רצון מהמצב במדינה, ירידה של כ-50 אחוזים ביחס לסקר דומה שנערך לפני שנתיים. 16 אחוזים בלבד מהנשאלים העריכו כי צפוי שינוי חיובי במצבם בעתיד לעומת 52 אחוזים שצפו כי המצב רק יחריף. כ-75 אחוזים מהנשאלים הצדיקו את גל המחאה האחרון, אך רובם הביעו את דעתם, כי גם מחאה זו לא תחולל שינוי חיובי במדיניות השלטונות. 54 אחוזים מהנשאלים העריכו כי הפגנות המחאה יימשכו גם בעתיד.

מאז מהומות הדלק הזהירו פרשנים, אנשי רוח ואקדמאים איראנים בולטים מפני החרפת התסכול, הייאוש ואובדן האמון הציבורי בשלטונות. אזהרות אלה נשמעות גם בקרב המחנה השמרני. כך, למשל, הזהיר הפרשן הפוליטי והעיתונאי אמיר מוחביאן, המזוהה עם הימין השמרני, כי פרק הזמן בין גלי המחאה עלול להתקצר אף יותר.

מהומות הדלק והייאוש בציבור עשויים להשפיע על שיעור ההצבעה בבחירות. בשתי מערכות הבחירות האחרונות למג'לס (2012 ו-2016), נרשם שיעור הצבעה של יותר מ-60 אחוזים. בבחירות למג'לס בשנים 2004 ו-2008 נרשם שיעור הצבעה נמוך יותר (קצת למעלה מ-50 אחוזים) ואילו שיעור ההצבעה בבחירות 1996 ו-2000 היה גבוה יותר (כ-70 אחוזים). שיעור הצבעה גבוה משרת, בדרך כלל, את המחנה הרפורמיסטי-פרגמטי הנהנה מתמיכה ציבורית רחבה יותר ביחס לשמרנים. מאידך, שיעור הצבעה נמוך עלול להוות סמן נוסף למשבר הלגיטימציה של המשטר. החשש מפני שיעור הצבעה נמוך גובר לנוכח קריאות, שהשמיעו כמה בכירים במחנה הרפורמיסטי, להחרמת הבחירות.

למעלה מ-16 אלף מועמדים (קרוב ל-90 אחוזים מהם גברים) הגישו את מועמדותם בבחירות, אך חלקם כבר נפסלו בשלב סינון המועמדים על-ידי משרד הפנים האיראני ומועמדותם של אחרים צפויה להיפסל על-ידי מועצת שומרי החוקה. בבחירות הפרלמנטריות הקודמות ספגו השמרנים מכה קשה ושליטתם המוחלטת במג'לס התערערה באופן משמעותי. תומכי הנשיא רוחאני הצליחו להגדיל באופן ניכר את ייצוגם במג'לס והפכו ממיעוט זניח יחסית לגוש משמעותי של כ-100 נציגים ואף יותר. בזכות הרכב המג'לס, הצליח הנשיא רוחאני להתבסס בארבע השנים האחרונות על קואליציה נוחה יחסית המבוססת על רפורמיסטים מתונים, שמרנים מתונים ומועמדים עצמאיים.

ערב הגשת המועמדות לבחירות, הודיע יו"ר המג'לס הנוכחי, עלי לאריג'אני, כי אין בכוונתו להתמודד בבחירות, ייתכן על רקע רצונו להתמודד בבחירות הקרובות לנשיאות איראן. לעומתו,

הודיע מוחמד באקר קאליבאף, ראש עיריית טהראן לשעבר המזוהה עם הימין השמרני, על השתתפותו בבחירות. אם ייבחר מטעם מחוז טהראן, ייחשב קאליבאף כמועמד מוביל לתפקיד יו"ר המג'לס הבא. במקרה כזה הוא עשוי להציב אופוזיציה משמעותית לנשיא רוחאני, במיוחד אם יזכו השמרנים ברוב המושבים.

לנוכח האכזבה ממדיניות הנשיא רוחאני, החשש מפני פסילת מועמדים רפורמיסטים על-ידי מועצת שומרי החוקה והתסכול הפוקד את המחנה הרפורמיסטי, העדיפו פוליטיקאים רבים המזוהים עם המחנה הפרגמטי-רפורמיסטי לא להתמודד כלל בבחירות. גם כמה חברי מג'לס רפורמיסטים מכהנים, ובראשם ראש סיעת הרפורמיסטים במג'לס היוצא, מוחמד-רזא עארף, הודיעו כי לא יתמודדו. חברת המג'לס הרפורמיסטית פרוואנה סלאחשורי, שהודיעה כי אינה רואה עוד טעם בהתמודדות בבחירות, עוררה סערה ציבורית ופוליטית לאחר שניצלה את נאומה האחרון במג'לס כדי לתקוף בחריפות את השלטונות. היא האשימה את המשטר בדיכוי האזרחים ובהתעלמות ממצוקותיהם וטענה, שריכוז השליטה בידי מוסדות שאינם נבחרים על-ידי הציבור מהווה ביטוי לרודנות.

לנוכח השחיקה במעמדו של הנשיא רוחאני ובניסיון לבדל את המחנה הרפורמיסטי ממנו, אף יצאו כמה מאנשי הרוח הרפורמיסטים הבולטים, בהם עבאס עבדי וסעיד חג'אריאן, בקריאה לנשיא להתפטר ולהקדים את הבחירות לנשיאות. לטענתם, אין עוד בכוחו לממש את הבטחותיו לציבור ולחולל שיפור במצב לנוכח המשבר הכלכלי המחרף והעימות בין איראן לארצות הברית. החלטת רפורמיסטים רבים לא להתמודד בבחירות ופסילתם של מועמדים רפורמיסטים אחרים על-ידי משרד הפנים ומועצת שומרי החוקה, יגבילו עוד יותר את יכולתו של המחנה הרפורמיסטי להציב מועמדים חזקים בכלל המחוזות וישפרו את סיכוייהם של המועמדים השמרנים. גם לחיסולו על ידי ארצות הברית של מפקד כוח קודס במשמרות המהפכה, קאסם סולימאני, עשויה להיות השפעה על מאזן הכוחות הפוליטי באיראן לקראת הבחירות. הפעולה האמריקאית צפויה לחזק את הקו הנצי בקרב מקבלי ההחלטות באיראן בהובלת משמרות המהפכה ולהחליש אף יותר את מעמדם של החוגים הפרגמטיים בהובלת הנשיא רוחאני ושר החוץ זריף, הנתפסים כאחראים לכישלון המהלך הדיפלומטי שאותו הובילו בשנים האחרונות מול המערב וארצות הברית. כמו כן, העימות המחרף עם ארצות הברית עשוי לדחוק במשטר האיראני להגביר את מאמצי הדיכוי הפנימיים שלו כדי לשמר את כושר ההרתעה שלו מבית ומחוץ, שנפגע כתוצאה מפעולת החיסול.

החזרת השליטה המוחלטת במג'לס לידי השמרנים צפויה לחזק את מגמת ההקצנה באיראן על רקע האתגרים החיצוניים בפניהם היא ניצבת, ובראשם מדיניות מקסימום הלחצים של הנשיא טראמפ. אתגרים אלה מייצרים לחץ גובר על השלטונות להפגין אחדות פנימית ולהגביר את הדיכוי הפנימי. ניצחון שמרני יקשה עוד יותר על הנשיא, שמעמדו נשחק ממילא בשנתיים האחרונות, לקדם את יעדי מדיניותו הן בענייני פנים והן בסוגיות חוץ בשנת כהונתו האחרונה כנשיא. ברור, עם זאת, כי גם לימין השמרני אין כל יכולת לפתור את המצוקות הבסיסיות הניצבות בפני איראן, ובראשן המשבר הכלכלי המעמיק. לפיכך, גם ניצחון שמרני בבחירות לא יספק מענה לדרישות הציבור העשויות להזין גלי מחאה נוספים.